

6. Hrubý disponibilní národní důchod a hrubé národní úspory

- **Konstrukce hrubého disponibilního národního důchodu**

K významným souhrnným ekonomickým ukazatelům, které představují vyrovnávací položky na účtech, patří hrubý disponibilní národní důchod a hrubé národní úspory tvořící jeho nedílnou součást. Jeho větší část tvoří výdaje na konečnou spotřebu. Konstrukce hrubého disponibilního důchodu vychází z HDP, od něhož se odečtou prvotní důchody placené rezidentskými jednotkami nerezidentským jednotkám a přičtou prvotní důchody přijaté rezidentskými jednotkami od nerezidentských jednotek, čímž je získán hrubý národní důchod (HND). Od HND se odečtou výdajové běžné transfery placené rezidentskými jednotkami nerezidentským jednotkám a přičtou se příjmové běžné transfery přijaté rezidentskými jednotkami od nerezidentských jednotek, čímž je získán hrubý disponibilní národní důchod (HDND). Výsledkem odečtení výdajů na konečnou spotřebu od HDND jsou hrubé národní úspory.

- **Převaha sklonu ke spotřebě nad sklonem k úsporám**

Od začátku transformace české ekonomiky docházelo k převaze sklonu ke spotřebě nad sklonem k úsporám. Rychlejší růst spotřebitelské poptávky než hrubého disponibilního důchodu působil na zvyšování pasiva běžného účtu platební bilance. Nedostatek hrubých národních úspor na financování výdajů na tvorbu hrubého kapitálu byl nahrazován přílivem úspor ze zahraničí, resp. zvyšováním záporného salda národních běžných transakcí s nerezidenty a čistým úbytkem finančních aktiv. Důsledkem bylo narůstání vnější zadluženosti.

Vývoj důchodů, výdajů a kapitálových transakcí ve sledovaném období vedl k výrazným změnám v tvorbě hrubých národních úspor a v míře financování tvorby hrubého kapitálu z domácích a z vnějších zdrojů. Negativní vliv na menší zvýšení hrubého disponibilního národního důchodu než HDP měl předstih růstu prvotních důchodů nerezidentům před růstem prvotních důchodů od nerezidentů. Na druhé straně mírně pozitivně působil rychlejší růst běžných transferů od nerezidentů než růst běžných transferů nerezidentům. Vývoj hrubých národních úspor byl negativně ovlivněn kromě prvotních příčin (odčerpání čistých prvotních důchodů z HDP nerezidentům) v důsledku rychlejšího růstu výdajů na konečnou spotřebu než růstu hrubého disponibilního důchodu.

- **Značný odliv prvotních důchodů nerezidentům**

Za celé sledované období formou čistých prvotních důchodů nerezidentům oteklo z ČR 810,8 mld. Kč, tj. z hodnoty HDP ubylo 3,4 %, z toho nejvíce 157,8 mld. Kč v roce 2004. Na druhé straně formou čistých běžných transferů od nerezidentů přiteklo do ČR 162,4 mld. Kč, tj. k hodnotě HDP přibylo 0,7 %, z toho nejvíce 20,9 mld. Kč v roce 2005. Úhrnná míra konečné spotřeby dosáhla 75,5 % a míra hrubých národních úspor 24,5 % (poměr výdajů na konečnou spotřebu, resp. hrubých úspor k hrubému disponibilnímu národnímu důchodu). Úhrnná míra investic 29,4 % (poměr výdajů na tvorbu hrubého kapitálu k hrubému disponibilnímu národnímu důchodu) byla vyšší o 4,9 p. b. než míra úspor. To znamená, že záporné saldo národních běžných transakcí dosáhlo v poměru k disponibilnímu důchodu 4,9 %. Z toho zároveň vyplývá, že vytvořené hrubé národní úspory postačovaly z 83,5 % na financování tvorby hrubého kapitálu a zbývajících 16,5 % muselo být kryto ze zahraničních zdrojů. Od těchto celkových průměrných charakteristik docházelo v jednotlivých letech sledovaného období ke značným odchylkám.

- **Převýšení míry investic nad mírou úspor vedlo k růstu zadluženosti**

Hodnota hrubého disponibilního důchodu 2 809,7 mld. Kč byla vyšší o 1 335,0 mld. Kč než v roce 1995; z uvedené hodnoty dosáhly výdaje na konečnou spotřebu 2 096,8 mld. Kč, tj. 74,6 % a zbývajících 712,9 mld. Kč, tj. 25,4 % tvořily hrubé národní úspory. Výdaje na tvorbu hrubého kapitálu 772,9 mld. Kč převyšovaly tak hrubé národní úspory o 8,4 % a muselo být použito 60,0 mld. Kč ze zahraničních zdrojů na financování kapitálových výdajů. Rok 2005 z hlediska proporcí mezi vytvořeným disponibilním národním důchodem, výdaji na konečnou spotřebu a kapitálovými transakcemi patřil k nejpříznivějším. Míra hrubých národních úspor 25,4 % byla totiž nižší pouze o 2,1 p. b. než míra investic a míra financování výdajů na tvorbu hrubého kapitálu z domácích zdrojů byla relativně vysoká (92,2 %), což znamená, že zbývajících 7,8 % náleželo vnějším zdrojům. Od dříve uvedených průměrných hodnot se jednotlivé roky značně liší; míra konečné spotřeby se tak pohybuje od 71,4 % po 78,1 %, míra úspor od 21,9 % po 28,6 %, míra investic od

27,3 % po 33,3 %, míra financování výdajů na tvorbu hrubého kapitálu z hrubých národních úspor od 77,6 % po 92,8 % a ze zahraničních úspor od 7,2 % po 22,4 %.

Tab. č. 12 Hrubý disponibilní důchod a hrubé národní úspory
(v mld. Kč běžných cen)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
HDP	1 466,7	1 660,7	1 785,1	1 962,5	2 041,4	2 150,5	2 315,2	2 414,7	2 555,8	2 767,7	2 931,1
Čisté prvotní důchody	-7,2	-24,8	-29,2	-35,1	-46,7	-53,2	-83,8	-116,2	-114,5	-157,8	-142,3
Hrubý národní důchod	1 459,5	1 635,9	1 755,9	1 927,4	1 994,7	2 096,8	2 231,4	2 298,5	2 441,3	2 609,9	2 788,8
Čisté běžné transfery	15,2	10,4	12,0	16,6	20,4	14,5	17,7	14,6	15,8	4,3	20,9
Hrubý disponibilní důchod	1 474,7	1 646,3	1 767,9	1 944,0	2 015,1	2 111,3	2 249,1	2 313,1	2 457,1	2 614,2	2 809,7
Konečná spotřeba	1 053,0	1 211,3	1 334,8	1 424,4	1 515,7	1 597,8	1 705,3	1 790,0	1 919,4	2 011,2	2 096,8
Hrubé národní úspory	421,7	435,0	433,1	519,6	499,4	513,5	543,8	523,1	537,7	603,0	712,9
Tvorba hrubého kapitálu	476,9	548,4	545,4	560,2	550,0	618,5	668,6	674,2	692,9	769,6	772,9
Saldo běžných transakcí s nerezidenty	-55,2	-113,4	-112,3	-40,6	-50,6	-105,0	-124,8	-151,1	-155,2	-166,6	-60,0

- Růst hrubých národních úspor reálně velmi nízký**

Hrubý disponibilní národní důchod nepatří sice do výrobního, nýbrž do důchodového pojetí, avšak jeho rozhodující část (zhruba tři čtvrtiny) – výdaje na konečnou spotřebu – je vyjádřena i ve stálých cenách a použitím příslušných cenových indexů je možno i HDND přepočítat do stálých cen a reálně vyjádřit jeho meziroční změny. Reálně, tj., po orientačním přepočtu HDND, za každý rok celého období pomocí implicitních deflátorů HDP se poměr mezi růstem výdajů na konečnou spotřebu a vytvořených hrubých národních úspor změnil, což bylo ovlivněno i rozdílnými mírami jejich deflace. Do roku 2005 ve srovnání s rokem 1995 se fyzický objem hrubého disponibilního národního důchodu zvýšil o 22,5 % při vyšším růstu konečné spotřeby (28,8 %), takže reálně hrubé národní úspory vzrostly pouze o 6,7 %. V daleko větší míře nestačily tudíž reálně na financování výdajů na tvorbu hrubého kapitálu. V důsledku růstu jejich fyzického objemu o 26,8 % se 2,8násobně zvýšilo záporné saldo národních běžných transakcí s nerezidenty.

- Reálný hrubý domácí důchod vzrostl za 10 let o 35,6 %**

V publikaci „Čtvrtletní národní účty České republiky ve 4. čtvrtletí 2005“ je v tabulce R 2005 uváděn ukazatel „Reálný hrubý domácí důchod“. Jeho konstrukce vychází z HDP ve stálých cenách (v tabulce v cenách předchozího roku), jehož objem se upraví o obchodní zisk nebo o ztrátu ze směnných relací v příslušném roce. Ve vývoji za deset let (do roku 2005 ve srovnání s rokem 1995) kumulativní obchodní zisk z meziročních změn směnných relací (po odečtení ztrát) dosáhl výše 95,7 mld. Kč, přičemž podle poměru mezi vývojem cen vývozu a dovozu zboží a služeb došlo k maximálnímu obchodnímu zisku v roce 1998 (62,1 mld. Kč) a k maximální obchodní ztrátě v roce 2005 (47,7 mld. Kč). Celkově se do roku 2005 ve srovnání s rokem 1995 zvýšil „reálný hrubý domácí důchod“ o 35,6 %; v prvním pětiletém období o 10,9 % a ve druhém pětiletém období o 22,3 %.